Az elítéltek jogi helyzete

Szerző: HEZAM Leila Melinda
Affiliáció: Doktoranda, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Rovat: Büntető eljárásjog és büntetés-végrehajtási jog
Rovatszerkesztő: HACK Péter, KOÓSNÉ Mohácsi Barbara
Lezárás dátuma: 2023.01.31
Idézési javaslat: HEZAM Leila Melinda: „Az elítéltek jogi helyzete” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Büntető eljárásjog és büntetés-végrehajtási jog rovat, rovatszerkesztő: HACK Péter, KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara) http://ijoten.hu/szocikk/az-eliteltek-jogi-helyzete (2023). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A büntetőhatározatok végrehajtása során az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogok, valamint az egyéb jogok és kötelezettségek rendszere átalakul, egyes jogosultságok a fogvatartás tényéből következően csak korlátozottan érvényesülhetnek vagy módosulnak, mások azonban teljesen megszűnnek. Helyükbe ideiglenesen, a fogvatartás fennállásáig sajátos jellegű, a büntetés-végrehajtási jogviszonyhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek kerülnek. Az elítéltek jogi helyzetének tartalmát a büntetés-végrehajtás kettős célja együttesen determinálja: az elítéltek életkörülményeinek kontrollálása és a szabad társadalmi léthez közelítő feltételek megteremtése, a büntetés-végrehajtási intézet rendjének és biztonságának egyidejű figyelembevétele mellett. Az elítéltek jogi helyzetét érintő jogalkotói, jogalkalmazói és társadalmi elvárások diverzifikáltak, ezért a büntetés-végrehajtási jog tudományának e szegmense a jogtudományi diskurzus állandó napirenden tartott tárgya.

Tartalomjegyzék

1. **A büntetés-végrehajtási jog alanya, az elítélt**
2. **Az elítélt jogi helyzetének történeti fejlődése**
3. **A jogi helyzet sajátosságai a büntetés-végrehajtási jogviszonyban**
   - 3.1. A jogszerűség garanciái
     - 3.1.1. Alaptörvény
     - 3.1.2. Alkotmánybírósági gyakorlat
   - 3.2. A jogok és kötelezettségek átalakított rendszere
     - 3.2.1. Az elítéltek általános jogai
     - 3.2.2. Az elítéltek általános kötelezettségei
     - 3.2.3. A büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó jogosultságok és kötelezettségek
   - 3.3. Szünetelő jogok
   - 3.4. Korlátozott és módosult jogok
4. **Záró gondolatok**
5. **JEGYZETEK**

1. A büntetés-végrehajtási jog alanya, az elítélt

[1] Az elítéltek jogainak és kötelezettségeinek rendszere komplex, magába foglalja az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogokat, de egyéb, törvényben biztosított jogaik és kötelezettségeik is vannak, amelyek egy része átalakul, egyes jogosultságok a fogvatartás tényéből következően pedig csak korlátozottan érvényesülnek, módosulnak, mások azonban teljesen megszűnnek, ezeket sajátos jellegű, a büntetés-végrehajtási jogviszonyhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek váltják fel.[1] A jogok és kötelezettségek részletes ismertetése előtt azonban szót kell ejteni a büntetés-végrehajtási jog alanyáról, az elítéltről. A büntető anyagi és eljárási tételes jognak csakúgy, mint a kapcsolódó bűnügyi tudományoknak fő küldetése az ember feltétel nélküli tisztelete, akkor is, amikor a sértett védelmére igyekszik, de akkor is, amikor az elkövetőt sújtja büntetőjogi szankcióval. Ebben az összefüggésben különös felelőssége van a büntetés-végrehajtás jogtudományának, amelynek elméleti fundamentumai megfelelően illeszkednek az anyagi és eljárási dogmatika tételeihez, ám nem azonosak azzal. A büntetés-végrehajtás tudományának jelentőségét igazolja, hogy a bíróság állapítja meg a büntetés nemét és mértékét, de hogy célját eléri-e, az az elítélt személyiségén túl a végrehajtás módján is múlik. A büntetés tehát egy forma, amelynek tartalmat a végrehajtás ad.[2] A végrehajtás meghatározó szerepére Deák Ferenc már az 1840. évi országgyűlést követő Zala vármegyei gyűlésen felhívta a figyelmet:

> hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson.[3]

[2] Az elítéltek a büntetés-végrehajtás jogalanyai, akikre a büntetés tényéből következően sajátos jogok és kötelezettségek komplex rendszere terjed ki. Nem volt azonban ez mindig így, a fogvatartottak egészen az 1950-es évekig a büntetés-végrehajtás tárgyát jelentették. Alanyi minőségük csak a második világháborút követően, az emberi jogok nemzetközi fejlődésével párhuzamosan alakult ki.[4] Az elítélt büntetés-végrehajtási viszonyrendszerben foglalt helyének megváltozásával a büntetőeljárás lefolytatásában részt vevő szereplők és a végrehajtásért felelős büntetés-végrehajtási intézetek (bv. intézetek) feladatköre is átalakult. Az eljárás lefolytatásának ideje alatt érvényesülnie kell a jogszabályban biztosított jogoknak, a bíróság által kiszabott büntetés nem rendelkezhet kegyetlen, emberhez nem méltó, vagy megalázó büntetésről, annak arányban kell állnia az elkövetett bűncselekmény társadalomra gyakorolt veszélyességével, a végrehajtás pedig kibővült a fogvatartás tényéhez fűződő jogosultságok és kötelezettségek katalógusával.[5] A börtönügy átalakulásával új lendületet kapott a társadalmi normákkal szembekerülő elítéltek kriminológiai vizsgálata is, amely elsősorban a jogerősen elítéltek adatai alapján végezhető el.[6]

[3] Az elítéltek társadalmi visszailleszkedésének (reintegrációjának) eredményessége érdekében a bv. intézeteket széleskörű reintegrációs programok egyéniesített módon történő alkalmazásának kötelezettsége is terheli, az őrzés, a társadalmi izoláció és a depriváció egyidejű megvalósítása mellett. A büntetőhatalomnak a reintegrációs programokkal kapcsolatban artikulált célja az elkövető társadalmon belül tartása. A megbánás és a jóvátétel ugyanis csak attól várható el, aki még tartozik valahová, éppen ezért alapvető fontosságú a büntetés-végrehajtásnak a büntetőhatalom, a végrehajtásért felelős szervek és a társadalom hatáskörébe utalt közös ügyként való szemlélése.[7] A társadalmi visszailleszkedés céljának elősegítése és a reintegrációs tevékenységek integrálása az elítélt jogi helyzetének szabályrendszerébe nemcsak az elítélt, hanem a társadalom érdekét is szolgálja, mivel a reintegrációs programokon keresztül az elítélt a társadalom hasznos tagjává válhat. A büntetés-végrehajtás tudománya tehát kizárólag akkor válthatja be a hozzá fűzött reményeket, ha az elítéltek jogi helyzete megfelelően tükrözi a büntetés komplex célrendszerét.

2. Az elítélt jogi helyzetének történeti fejlődése

[4] A büntetés-végrehajtás ideje alatt az alkotmányos alapelveknek és a nemzetközi jogi elvárásoknak egyaránt érvényesülniük kell. Ebből következően az elítéltek jogi helyzetét a nemzeti szabályok mellett államok közötti konszenzuson alapuló egyezmények, szerződések is szabályozzák. Az egyezmények és szerződések jelentősége abban áll, hogy a jogérvényesítést elősegítő nemzetközi intézmények és ellenőrző szervek létrehozásához, működtetéséhez szolgáltatnak alapot.

[5] Az elítéltek jogi helyzetében az első jelentős fordulatot az 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY) hozta – különös figyelemmel a 3. cikk, 5. cikk, 6. cikk, 7. cikk, valamint a 9. cikk rendelkezéseire. A fogvatartottak jogi helyzetének fejlődésében az újabb állomást az 1949. augusztus 12-én megkötött Genfi Egyezmény hozta, amely a hadifoglyokkal való bánásmód tekintetében lehetővé tette, hogy a Vöröskereszt küldöttjei a börtönökbe, az internáló- és a munkatáborokba is bemehessenek.

[6] Az „emberhez méltó" büntetés-végrehajtás kialakulásának folyamatában a legjelentősebb hatású nemzetközi egyezményt mégis az Európa Tanács által 1950. november 4-én megalkotott Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) hozta. Az EJEE jelentős áttörést hozott *a szabadságvesztés büntetés végrehajtásáról és az előzetes letartóztatás foganatosításáról szóló 1966. évi 21. törvényerejű rendelet* szemléletében azzal, hogy az elítélteket már nem csak kötelezettségekkel, hanem jogosultságokkal is felruházta. Ezzel hozzájárult ahhoz a fordulathoz, amely a klasszikus börtönügyet a moderntől megkülönbözteti: az elítéltet a végrehajtás alárendelt tárgyából annak jogalanyává tette[8]. Az EJEE I. fejezet 3. cikke rögzíti az egyik leggyakrabban hivatkozott elvet, a kínzás, vagy embertelen, megalázó bánásmód, büntetés tilalmának alapelvét,[9] amely közvetetten az elítéltekkel való bánásmód fundamentuma. A Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv azonban már közvetlen rendelkezéseket állapít meg az elítéltek jogi helyzetével kapcsolatban: rögzíti, hogy az elítéltnek „joga van arra, hogy a bűnössége megállapítását, illetőleg a büntetés kiszabását tartalmazó ítéletet felsőbb bírósággal felülbíráltassa" (EJEE 2. cikk 1. pont). Az elítéltet tehát megilleti büntetőügyben a jogorvoslathoz való jog, amely jogot korlátozni csak a jogszabályok által meghatározott keretek között engedi a jogalkotó. Így elsősorban kisebb jelentőségű bűncselekmények esetében, vagy abban az esetben, ha „az érintett személy ügyét első fokon a legfelső bírói fórum tárgyalta, vagy amikor a felmentő ítélet ellen benyújtott jogorvoslat folytán hoztak bűnösség megállapítását tartalmazó ítéletet" (EJEE 2. cikk 2. pont). Az EJEE az elítéltek jogaival kapcsolatban mintegy alapvetésként rögzíti a bírói hibából eredeztethető kártalanításhoz való jogot. A kártalanítás joggyakorlásának elméleti kereteit rögzítő 3. cikk alapján ha egy jogerős elmarasztaló ítéletet utóbb megsemmisítenek, vagy az elítéltet kegyelemben részesítik azért, mert új vagy újonnan feltárt tények bizonyítják a bírói tévedést, azt, aki ezen ítélet folytán büntetést szenvedett el, kártalanítani kell. A kártalanítást az érintett államban érvényes törvényeknek vagy joggyakorlatnak megfelelően kell teljesíteni (EJEE 3.cikk). Büntető anyagi- és eljárásjogi szempontból az egyik leglényegesebb garanciális elv a *ne bis in idem,* azaz a kétszeres eljárás alá vonás vagy értékelés tilalma. Ez azt jelenti, hogy ha egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek egy személyt, akkor ezzel a személlyel szemben ugyanezen államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyanezen bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntetőeljárást, és vele szemben abban büntetést sem szabhatnak ki (EJEE 4. cikk 1. pont). A modern, jogállami büntetőpolitika egyik garanciális elemét tehát az EJEE rögzíti, ám ez nem jelenti azt, hogy az érintett személlyel szemben ne lehetne az eljárást újból megindítani, ha új, vagy újonnan feltárt tények állnak rendelkezésre, vagy az eljárás olyan alapvető hibá(k)ban szenved, amely(ek) hatással vannak a meghozott ítéletre (EJEE 4. cikk 2 pont). Az egyezmény tehát érvényre juttatta azt az alapvető tételt, hogy az elítélteket nemcsak kötelezettségek, hanem jogok is megilletik, amelyek már nem tekinthetők kedvezménynek.

[7] Az 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE) a fogvatartotti jogok alakulásának újabb alapdokumentuma (különösen a 7. cikk, a 9. cikk, valamint a 10. cikk). Az EJEE és a PPJNE együttes jelentősége abban áll, hogy a fogvatartásra vonatkozó legfontosabb alapelvek e dokumentumokból levezethetőek. Ezeknek az alapelveknek a gyakorlati

alkalmazhatóságát segítik elő az ENSZ Minimum Standard Szabályok,[10] az Európa Tanács ajánlásai, valamint az Európai Unió határozatai.

[8] Az 1975-ös Helsinki Értekezlet újabb fordulatot jelentett a hazai szabályozásban, ezt követően lépett ugyanis hatályba a hazai 1979-es Bv. kódex. A Bv. kódex a büntetés-végrehajtási jog fejlődésének folyamatában azért jelentett újabb mérföldkövet, mivel ezzel már a hazai börtönügyi szabályozásban is megjelentek „az európai börtönhumanizációs mozgalom célkitűzései".[11] Ennek megfelelően a Bv. kódex tiszteletben tartotta az elítéltek emberi jogait, és az állampolgári jogaik is szélesebb körben érvényesülhettek. A nemzetközi szabályozás vonatkozásában alapvető szerv az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB), amelynek döntései alakítják a joggyakorlatot. Mindemellett a Kínzás és az embertelen vagy Megalázó büntetések vagy bánásmódok megelőzésének Európai Bizottsága szerinti, a fogvatartottakkal való bánásmódról kiadott követelmények is meghatározták a jogterület fejlődését.[12]

[9] A nemzetközi dokumentumok vonatkozásában szót kell ejteni az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Rec(2006) 2. számon, 2006. január 11-én elfogadott Európai Börtönszabályok című ajánlásáról, amely átfogó iránymutatást tartalmaz a fogvatartottakkal való bánásmódról. Az ajánlás célja a fogvatartottak alapvető jogainak oly módon történő védelme, amely összhangban van a fogvatartás törvényes céljával, valamint olyan körülmények biztosítását is magába foglalja, amelyek megkönnyítik a börtönből való szabadulásuk utáni visszailleszkedést.[13]

[10] Az Európai Unió Alapjogi Chartája[14] megerősíti azokat fogvatartotti jogokat, amelyek a tagállamok alkotmányos rendelkezéseiből, nemzetközi kötelezettségeikből, valamint az EJEE és az EJEB esetjogából következnek.

[11] A fentiekben hivatkozott nemzetközi szervezetek és dokumentumok a fogvatartottakkal való bánásmód tekintetében morális irányt mutatnak, mértékadónak tekinthetőek, egyúttal a bv. intézeteket olyan etikai környezetbe igyekeznek terelni, amelyben maradéktalanul érvényesül a fogvatartottakkal szembeni emberséges bánásmód, valamint az emberi méltóság biztosítása. Mindemellett jogvédő mechanizmust biztosítanak az elítéltek számára.[15] Az elítéltek nemzetközi szerződésekben, egyezményekben rögzített jogai tehát nem porladhatnak szét a nemzetközi joggyakorlat kövein. A nemzetközi jogi környezet fejlődésével és a nemzetközi követelmények hazai jogszabályi környezetbe való integrálásával a büntetés-végrehajtási helyzetkép is változott, és alakul a mai napig. Ebben a fejlődési folyamatban pedig egyre nagyobb szerepet kap az elítélt viselkedésének és moráljának kontrollált körülmények közötti korrekciójára való törekvés.[16]

3. A jogi helyzet sajátosságai a büntetés-végrehajtási jogviszonyban

[12] Az elítéltek Alaptörvényben meghatározott alapvető jogai, a más jogszabályokban megállapított jogai és kötelezettségei, valamint a szabad társadalmi léthez kapcsolódó általános jogi helyzet közötti viszonyrendszer szükségszerűen összefonódik. Ez azt jelenti, hogy amennyiben az általános állampolgári jogok szabályaiban változás következik be, annak hatásai a büntetés-végrehajtási jog helyzetére *mutatis mutandis* is kiterjednek. Az elítéltek jogaiba történő beavatkozás jogalapját a jogerős ítélet teremti meg. Az alapvető jogok és egyéb jogszabályok által biztosított jogosultságok és kötelezettségek pedig csak annyiban érvényesülhetnek, amennyiben azok nem akadályozzák a büntetés céljainak megvalósulását. A beavatkozásnak indokoltnak, szükségesnek és arányosnak kell lennie. A jogkorlátozás e hármas alkotmányos kritériumából következik, hogy az elítéltek jogi helyzete a jogállamiság és a törvényesség egyik legfontosabb bűnügyi tudományokhoz kapcsolódó mutatója. A jogállamiság ugyanis csak akkor érvényesül, amennyiben teljes, azaz, ha a jogérvényesítés lehetősége a társadalom minden egyes tagjára, így az elítéltekre is kiterjed. A szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmód tehát egyfelől a jogállami lét fokmérője, másfelől megfelelően tükrözi az adott állam emberi méltósággal kapcsolatos nézeteit.[17]

[13] A jogi helyzet sajátossága abból következik, hogy az elítélt elveszti személyi szabadságát, amely

során köteles tűrni egyes jogainak megszűnését, korlátozását, módosulását, valamint eleget kell tennie a büntetés-végrehajtás tényéből származó egyedi kötelezettségeknek. Ezeknek a sajátos jogoknak és kötelezettségeknek az érvényesülését a bv. intézet segíti, a megvalósulás módját pedig a büntetés-végrehajtási jogviszony határozza meg. A végrehajtás alatt egymás mellett élnek a minden állampolgárt megillető jogok és kötelezettségek, valamint a végrehajtásból következő speciális jogok és kötelezettségek. Az állampolgári jogok egy része pedig szünetel a végrehajtás alatt, más része korlátozottan érvényesül, vagy módosul. A módosulás azt jelenti, hogy a törvényben rögzített jogok tovább élnek ugyan, de megváltozott formában.[18]

3.1. A jogszerűség garanciái

[14] Alapvető társadalmi és jogállami igény, hogy a társadalmat meg kell védeni a bűnelkövetőktől, ugyanakkor a bűnelkövetés szankcionálását jelentő jogkorlátozásnak meg kell felelnie az emberi jogok védelmével kapcsolatos garanciális elvárásoknak, törvényességi követelményének.[19] Egyes jogok a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának ideje alatt szünetelnek, mások korlátozottan érvényesülnek, vagy módosulnak, de vannak olyanok is, amelyeket a végrehajtás ideje alatt is érvényesíteni kell. Az alapvető jogokat és állampolgári jogokat csak olyan mértékben lehet büntetés-végrehajtási keretek között korlátozásoknak alávetni, amilyen mértékben az alkotmányos rendelkezések azt engedik és a korlátozás feltétlenül szükséges.[20] Az alkotmányos kereteket az Alaptörvény, valamint az alkotmánybírósági gyakorlat jelöli ki.

3.1.1. Alaptörvény

[15] A jogszerűség alkotmányos garanciája az Alaptörvény, ennek megfelelően a hazai jogrendszerben az elítéltek jogainak mindennemű korlátozása kizárólag az Alaptörvényen alapulhat. Erre figyelemmel alakította ki a jogalkotó a vonatkozó jogszabályokban – ideértve *a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 2013. évi CCXL. törvényt* (Bv. tv.), valamint *a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól 16/2014. (XII. 19.) IM rendeletet* (Rendelet) – rögzített jogokra és kötelezettségekre vonatkozó rendelkezések részletszabályozását.

[16] Az Alaptörvény *Szabadság és felelősség* című fejezetében tételesen szerepelnek a minden embert megillető, alapvető és elidegeníthetetlen jogosultságok (például védelemhez való jog, anyanyelvhasználat joga, jogorvoslathoz való jog). Az alapvető jogok sorában a személyi szabadságuktól megfosztott személyek aspektusában kiemelendő az ->emberi méltóság elve, amelynek a fogvatartás ideje alatt mindvégig érvényesülnie kell. A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteinek szélső értékeit egyfelől az emberi méltósághoz és az emberhez méltó bánásmódhoz való jog, valamint a személyi biztonsághoz való jog, másfelől a kínzásnak, a kegyetlen, embertelen bánásódnak a tilalma jelöli ki. Ezen kereteken belül a jogállamiság jellegét az alapvető jogok és más jogszabályban biztosított jogok korlátozásának mértéke és érvényesíthetőségének módja tükrözi.[21]

3.1.2. Alkotmánybírósági gyakorlat

[17] Az Alkotmánybíróság a szabadságuktól megfosztott elítéltek alapjogaival kapcsolatos korlátozást a szükségességi-arányossági teszt alapján mérlegeli. Az állam tehát akkor korlátozhat alapjogot,

> ha azt egy másik alapvető jog vagy szabadság védelme, érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték érdekében teszi, de ebben az esetben is csupán akkor, ha a jogalkotó által kitűzött cél más módon nem érhető el. Az alapjog-korlátozás

> akkor alkotmányos, ha megfelel az arányosság követelményének is. Ehhez az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya közötti megfelelő egyensúly szükséges. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni {569/B/1999. AB határozat}.

Az Alkotmánybíróság hozzáfűzi, hogy a

> szabadságvesztés büntetésének ténye csupán az alapjog-gyakorlás olyan szűkítését indokolhatja, amelynek alapja valamely, a büntetés végrehajtásához szorosan kapcsolódó érdek {569/B/1999. AB határozat}.

A személyi szabadságot korlátozó rendelkezés tehát akkor áll összhangban az Alaptörvény rendelkezéseivel, ha az alkotmányosan elismert célhoz képest a korlátozás szükséges és arányos {10/2021. (IV. 7.) AB határozat, Indokolás [22]; 3025/2014. (II. 17.) AB határozat, Indokolás [50]; 13/2000. (V.12.) AB határozat, Indokolás IV. bekezdés 6 pont}. A szükségesség és arányosság alkotmányos követelményből levezethető büntetés-végrehajtási alapelv a legkisebb beavatkozás elve, amely szerint az elítéltet csak a büntetés céljának eléréshez feltétlenül szükséges legkisebb mértékű korlátozásnak lehet alávetni. A legkisebb beavatkozás elvének a végrehajtás teljes ideje alatt érvényesülnie kell.

[18] Az Alkotmánybíróság normaértelmező hatáskörében eljárva vizsgálja az egyes jogszabályi rendelkezések Alaptörvénnyel való összhangját, amellyel javítani igyekszik a jogszabályi környezetet és alakítja a joggyakorlatot. Az Alkotmánybírósághoz előterjesztett normaértelmezési kezdeményezések sorában érdemes megemlíteni az alapvető jogok biztosának indítványát,[22] amely az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerinti jogállamiság elvével összefüggésben kéri az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésének vizsgálatát. Az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésének értelmében:

> senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani.

Az Alaptörvény ezen rendelkezése a kínzás, az embertelen vagy megalázó bánásmódot, illetve büntetést abszolút jellegű, az emberi élethez és méltósághoz való jog önálló megjelenési formájának tekinti {32/2014. (XI. 3.) AB határozat, Indokolás [46]}. Ebből következően érvényesülését minden esetben – így a fogvatartás során is – biztosítani kell.[23]

[19] Az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt követelménnyel való összhang hiányát az veti fel, hogy a szabadulás valós reménye csekély. Felmerülhet tehát a kérdés, hogy az a büntetés, amely nem hordozza a szabadulás valódi reményét – feltéve, ha az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdéséből levezethető a szabadulás reményéhez való jog – kimeríti-e a kínzás tilalmát. Először is fontos megjegyezni, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem tiltott, és nem ellentétes sem az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésével, sem az EJEE 3. cikkével. Amennyiben az állam biztosítja az életfogytig tartó szabadságvesztés felülvizsgálatát, akkor a szabályozás megfelel a hazai és a nemzetközi követelményeknek. Így a büntetés sem válhat „nem mérsékelhető tartamúvá” önmagában attól a ténytől, hogy gyakorlatilag azt az elítélt haláláig teljesen kitölti. A hazai és a nemzetközi követelményeknek való megfeleléshez tehát alapvetően elegendő, ha az életfogytig tartó szabadságvesztés tartama *de jure* és *de facto* mérsékelhető.[24] Figyelemmel azonban a társadalmi visszatérés reális esélyének hiánya miatt esetlegesen bekövetkező negatív következményekre –

különös tekintettel a fogvatartotti személyiséget, mentális állapotot hátrányosan érintő hatásokra, valamint arra, hogy a kínzás lehet mind fizikai, mind lelki jellegű[25] – a szabadulás reményének hiánya felveti legalább az erről folytatott interdiszciplináris szakmai diskurzus szükségességét. A prizonizációból származó, személyiségre gyakorolt negatív hatások (börtönártalmak) figyelemmel kísérése a bv. intézetek számára egyre hangsúlyosabb feladat, mivel a modern börtönügy korában interdiszciplináris kutatások sora vizsgálja a börtönhatások és a reintegráció közötti kapcsolatot. A büntetés hatékonyságának feltétele az is, hogy a jogállamban elvárt jogosultságok és kötelezettségek érvényre juttatása mellett a büntetéssel sikerül-e a fogvatartással összefüggő negatív hatásokat kizárni, vagy legalább mérsékelni.[26]

3.2. A jogok és kötelezettségek átalakított rendszere

[20] A fogvatartottak jogainak és kötelezettségeinek tartamát a fogvatartás jogcíme (a bv. intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak, így a kényszergyógykezelt, a kényszerintézkedés hatálya alatt álló személy, a rendbírság helyébe lépő elzárásra kötelezett személy és a szabálysértési elzárásra kötelezett elkövető), valamint a befogadási eljárást követő besorolás rendje (kategória)[27] határozza meg.

[21] A fogvatartottak jogainak és kötelezettségeinek rendszerében érvényesül a kölcsönös feltételezettség elve, amely szerint a bv. intézeti apparátusban számonkérhető kötelezettségként jelennek meg az elítélti jogok.[28] Ami tehát a bv. intézet oldalán kötelezettség, az a fogvatartotti oldalon érvényesíthető jogosultság. A kölcsönös feltételezettség elve mellett a normalizáció elvének is szükségszerűen érvényesülnie kell a végrehajtás alatt. A normalizáció a büntetés-végrehajtás sajátos elve, amely értelmében a büntetést úgy kell végrehajtani, hogy az elítélt életkörülményei, jogai, kötelezettségei a lehető leginkább közelítsenek a szabad társadalmi élet körülményeihez.

3.2.1. Az elítéltek általános jogai

[22] Az elítélt jogainak elismerése *sine qua non* működési előfeltétele minden állam büntetés-végrehajtási rendszerének, amely megkísérli az elítélt társadalomba való visszavezetését.[29] A jogok elismerésének célja tehát nem csak a humanizálódó börtönkörülmények megteremtésében merül ki, annak hosszú távú célja a társadalmi visszailleszkedés elősegítése.

[23] Az elítéltet megilletik *az élethez és emberi méltósághoz való jogból levezethető jogosultságok,* így a személyi sérthetetlenséghez való jog, az emberi méltósághoz és bánásmódhoz való jog, és a kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmód tilalma. Megilletik továbbá, így a büntetés-végrehajtási jogviszonyban megfelelően érvényesülniük kell az egyes *szabadságjogoknak,* így a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jognak, a házasságkötéshez és családalapításhoz való jognak, a lelkiismereti- és vallásszabadságnak, a véleménynyilvánítás szabadságának, az információszabadságnak, a személyes adatok védelmének, valamint a tulajdonhoz való jognak.[30] A véleménynyilvánítás szabadsága tekintetében fontos azonban megjegyezni, hogy – tekintettel arra, hogy magas értéktartalmú alapjogról van szó – a korlátozás alapjául szolgáló érdeksérelemnek is különösen súlyosnak kell lennie.[31] Az elítélt véleményét tehát kinyilváníthatja, azonban csak olyan módon, amely nem zavarja a bv. intézet rendjét és biztonságát. A vélemény nyilvánosságra hozatalának korlátozása kizárólag a nemzetbiztonság védelme, a minősített adat közlésének megakadályozása, bűncselekmény közvetlen veszélyének fennállása esetén annak megakadályozása, a bv. intézet rendje és biztonsága, a bűnöző életmód népszerűsítésének megakadályozása, valamint az elítélt vagy hozzátartozója számára a bűncselekménnyel kapcsolatos vélemény nyilvánosságra hozatalából eredő vagyoni előny elérésének megakadályozása érdekében történhet.

[24] Az élethez és emberi méltósághoz kapcsolódó jog vonatkozásában szót kell ejteni a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről (TÉSZ). Az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdése

rendelkezik a TÉSZ jogintézményéről:

> Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.[32]

[25] E helyen fontos megjegyezni, hogy a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* (Btk.) az életfogytig tartó szabadságvesztést még a legsúlyosabb bűncselekmények esetén is a határozott tartamú szabadságvesztés vagylagos szankciójaként szerepelteti, így az eljáró bíróságnak az ügy körülményeinek mérlegelésével – a súlyosító és enyhítő tényezők értékelése alapján – először állást kell foglalnia arról, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés vagy a határozott idejű szabadságvesztés-büntetés áll-e arányban a bűncselekmény tárgyi súlyával és a társadalomra veszélyesség mértékével. Amennyiben a bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés mellett érvel, a következő lényeges kérdés, hogy ki kell-e zárni a terheltet a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből. Ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazását kizárja, akkor dönteni kell annak legkorábbi időpontjáról.[33] A Btk. ennek legkorábbi időpontját 25 évben, legkésőbbi időpontját pedig legfeljebb 40 évben állapítja meg.[34] A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának maximum 40 évben való megállapításával a jogalkotó azt a nem kívánatos helyzetet kívánta elkerülni, hogy egy, a feltételes szabadság lehetőségét nem kizáró ügy *de facto* tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést eredményezzen, ugyanis TÉSZ esetében a szabadulás lehetősége csak 40 év után lehet esedékes.[35] A Btk. taxatíve meghatározza azokat a bűncselekményeket, amelyek esetében kizárható a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége.[36] Fontos hangsúlyozni, hogy a jogalkalmazó ezekben az esetekben a kizárás lehetőségének van birtokában, tehát nem köteles azt kizárni. A jogalkotó ugyanakkor megállapítja azokat az eseteket is, amikor a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazása kizárt, így erőszakos többszörös visszaeső esetében, valamint akkor, ha az egyébként opcionálisan fennálló kizárás körére vetített bűncselekmények valamelyikét[37] bűnszervezetben követte el.[38]A még Legfelsőbb Bíróság néven működő Kúria a TÉSZ-re vonatkozó végzésében megállapította, hogy

> a társadalomra veszélyes cselekmények között vannak olyanok, amelyek absztrakt veszélyessége a védeni kívánt jogtárgy jelentőségét tekintve a legsúlyosabb büntetéssel való fenyegetést indokolja, e büntetés a tényleges életfogytig tartó fegyházbüntetés.[39]

[26] A cselekmény tárgyi súlya és kiemelt társadalmi veszélyessége ellenére széles társadalmi és szakmai vita övezi a TÉSZ jogintézményét. Állandóan napirenden tartják a polémiát az EJEB elé került kiemelt ügyek, amelyek jellemzően az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 3. cikkében felvetett kínzás, vagy embertelen, megalázó bánásmód, vagy büntetés tilalmát, valamint az Európa Tanács 2003. szeptember 24-én elfogadott ajánlása szerinti, a bebörtönzött személyek feltételes szabadságra bocsátásának lehetőségét pártoló normákat vetik fel.[40]

[27] Az EJEB elé került, az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetéssel kapcsolatos ügyekből[41] általánosan levezethető, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek sem a kötelező, sem a bírói mérlegelésen alapuló változata önmagában nem ellentétes az Egyezmény 3. cikkével vagy más nemzetközi dokumentummal.[42]A 3. cikk szerinti sérelem kizárólag akkor merülhet fel, ha az adott ország igazságszolgáltatási rendszere nélkülözi azt a jogi lehetőséget, amely alapján az ilyen büntetés felülvizsgálható és az elítélt szabadlábra helyezhető azzal, hogy ennek jogi

keretbe foglalásának mikéntje már az érintett állam jogalkotójának hatáskörébe tartozik. Tehát az, hogy a felülvizsgálatot milyen módon biztosítja adott állam, kívül esik az EJEB hatáskörén.[43] A hazai jogban a köztársasági elnök jogosult kegyelmezési jogkörét a TÉSZ-re ítélt személy esetében is alkalmazni. Ezzel a szabadulás lehetősége *de jure* biztosított, még akkor is, ha az utóbb elutasításra kerül. Amíg tehát a nemzeti jog biztosítja az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés felülvizsgálatát, amely lehetővé teszi legalább elvi szinten a büntetés mérséklését, megváltoztatását, megszüntetését, vagy a feltételes szabadságra bocsátást, addig az EJEE 3. cikke szerinti tilalom sem sérül.[44]

[28] A szakmai viták jellemzően ezen a ponton kapcsolódnak a TÉSZ jogintézményéhez, nevezetesen, hogy a köztársasági elnök diszkrecionális jogköre kiszámíthatatlanná teszi a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazhatóságát, sértve ezzel a jogbiztonság követelményét. Megjegyzendő, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt elítélt estében 40 év után hivatalból kötelező kegyelmi eljárást kell indítani, amelyet – ha az eljárás anélkül zárult le, hogy az elítélt jegyelemben részesült volna – kétévente ismételten le kell folytatni. Az eljárást a büntetés-végrehajtási intézet kezdeményezi az igazságügyi miniszternél, azonban, ha az elítélt nem járul hozzá, akkor a kegyelmi eljárást lefolytatni nem lehet.[45] A TÉSZ-szel kapcsolatos ellenérv továbbá a többségi álláspont elve, nevezetesen, hogy az Európai Unió legtöbb országában a büntetőjogi irányok az életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlése felé mutatnak. A többségi elvből levezetett legitimációs érvelés azonban önmagában nem tekinthető meggyőző dogmatikai álláspontnak. Szintén gyakran felmerülő érv a TÉSZ-szel szemben a „reményhez való jog", azaz a szabadulás reményéhez való jog elvesztése. A felvetés azonban inkább tekinthető jogfilozófiai kérdésnek, tekintettel arra, hogy a reményhez való jogot sem hazai jogszabály, sem nemzetközi dokumentum *in concreto* nem mondja ki.[46] Amíg a szakmai viták a jogi normákból és az esetjogból levezethető általános tételek, a feltételes szabadságra bocsátás kötelező felülvizsgálatának ideje,[47] valamint a jogfilozófiai töltetű érvelések köré szerveződnek, ütköztetve egymással a társadalomra veszélyes bűncselekmény tettarányos megítélését az elítéltek jogaival, addig a társadalmi viták a társadalom védelmét, kiszolgáltatottságának elkerülését hivatottak hangsúlyozni. A nem ritkán egymásnak feszülő érvek és érdekek biztosítják az erről folytatott párbeszédek megtartását.

[29] Az elítéltet megilletik továbbá az *egyenlőséghez kapcsolódó jogok* is. Ez azt jelenti, hogy érvényesülnie kell a törvény előtti egyenlőségnek, a hátrányos megkülönböztetés tilalmának, a vallási és nyelvi sokféleség tiszteletben tartásának, a férfiak és nők közötti egyenlőségnek, a gyermekek és az idősek jogainak, valamint a fogyatékossággal élők jogainak. Ugyancsak megilleti az elítélteket a *szolidaritási jogok* körében a munkából indokolatlan elbocsátással szembeni védelem, a tisztességes és igazságos munkafeltételek, a szociális jogok, valamint az egészségvédelem. Az elítéltet megillető *polgári jogok* között említhető meg a dokumentumokhoz való hozzáférés joga, valamint a külföldiek jogai, így a diplomáciai és konzuli védelem, valamint a külföldiek kollektív kiutasításának tilalma.[48] Az *igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó jogok* között érvényesülnie kell a tisztességes eljáráshoz való jognak, a jogorvoslathoz és pártatlan bírósághoz való jognak, az ártatlanság vélelmének és a védelemhez való jognak.

[30] Az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó jogok közül különösen fontos a ->kártalanításhoz való jog, amely az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekre tekintettel illetheti meg az elítéltet. Az EJEB több ügyben is elmarasztaló ítéltet[49] hozott a bv. intézetekkel szemben az EJEE 3. cikkére hivatkozva, a túlzsúfolt állapotok és a nem megfelelő elhelyezési körülmények miatt, a bv. intézetekben fogvatartottak aránya ugyanis évekig meghaladta a bv. intézetek befogadási kapacitásait.[50] Nem megfelelő elhelyezési körülménynek minősülhet a jogszabályban kötelezően előírt élettér hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (a továbbiakban együtt: alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények) által előidézett sérelem. Az évtizedes férőhelyproblémák felszámolása érdekében a magyar állam férőhelybővítési

programot indított, amelynek keretében új, könnyűszerkezetes objektumokat létesített, megszüntetve ezzel a túlzsúfoltság miatt előterjesztett tömeges kártalanítási kérelmek jogalapját. Az alapvető jogokat sértő körülmények jogcímén kifizetett kártalanítási összeget az elítélt szabadulása idejére tartalékolnia[51] kell. A bv. intézet parancsnoka azonban az elítélt kérelmére, különös méltánylást érdemlő körülmény fennállása (például az elítélt vagy hozzátartozója egészségének megőrzése, vagyont érintő káresemények enyhítése, temetési kiadások fedezése) esetén engedélyezheti a pénzösszegnek vagy egy részének kifizetését az elítélt hozzátartozója vagy kapcsolattartója részére.

[31] Az elítéltek jogi helyzetének eljárási szempontból lényeges elemeit jelenti négy alapvető jogosultság:

- a jogérvényesítés joga,
- a védelemhez és képviselethez való jog,
- az anyanyelv használatának joga, valamint
- a tájékoztatáshoz való jog.

[32] A *jogérvényesítési jogosultság* magába foglalja a kérelem előterjesztésének, a panasz benyújtásának, valamint a jogorvoslat előterjesztésének jogosultságát. Az elítélt kérelmet a bv. intézet felé büntetés-végrehajtási ügyben, vagy a fogvatartásával összefüggésben terjeszthet elő. Amennyiben az elítélt a kérelem alapján hozott döntéssel nem ért egyet, panaszt nyújthat be. A jogorvoslati jog a bírósági felülvizsgálatot, valamint a fellebbezési jogot foglalja magába. A panasz és a kérelem a törvényességi felügyeletet ellátó ügyész, az alapvető jogok biztosa (ombudsman), és a nemzetközi jogvédő szervezet felé is előterjeszthető. Egyéb ügyben az elítélt fordulhat a bírósághoz, más hatósághoz, szervezethez, valamint e szervek előtti képviseletre meghatalmazást adhat.[52] A jogérvényesítési jogosultság az elítéltek jogi helyzetére vonatkozó jogállami garanciarendszer elengedhetetlen eleme, amelynek része az ügyészi törvényességi felügyelet, a bírósághoz fordulás joga, az ombudsmanhoz és nemzetközi jogvédő szervekhez való fordulás joga, és a szabályozott társadalmi ellenőrzés. Utóbbi össztársadalmi igényen alapul, célja a büntetés-végrehajtásért felelős hatalom ellenőrzése. A társadalom tagjainak önkéntes szerepvállalása szükséges, ugyanakkor nem elégséges a társadalmi kontroll megvalósulásához, mivel az ellenőrzés tárgya a büntetés-végrehajtás, amelynek működtetése kizárólagosan állami feladat. A társadalmi kontroll hatékony működéséhez ezért szükség van az állam együttműködésére. Az állami együttműködés szintje pedig értelemszerűen meghatározza a társadalmi kontroll intenzitását.[53] A bv. intézet a Bv. tv. 10. § (3) bekezdésében meghatározott okokra tekintettel – így különösen a tartósan, vagy véglegesen érzékszervi, kommunikációs, értelmi károsodás esetén, illetve írni vagy olvasni nem tudó, vagy a magyar nyelv nem ismerete miatt a jogérvényesítésben akadályozott – elítélt számára a bv. intézet köteles elősegíteni, hogy jogorvoslati jogával élni tudjon. Fiatalkorú a büntetés-végrehajtási ügyben vagy fogvatartásával összefüggésben önállóan terjeszthet elő kérelmet, nyújthat be panaszt, terjeszthet elő jogorvoslati kérelmet és tehet nyilatkozatot.

[33] Az elítéltet büntetés-végrehajtási ügyben megilleti a *védelemhez való jog.* Az elítélt jogainak érvényesítése érdekében védőjével írásban és szóban, ellenőrzés nélkül érintkezhet. Külföldi fogvatartott jogosult diplomáciai, illetve konzuli képviselethez fordulni. A védő igénybevétele történhet az elítélt meghatalmazása alapján, vagy hivatalból való kirendelés útján. Fontos megjegyezni, hogy telefonon történő beszélgetés nem ellenőrizhető a védővel, kivételt képez ez alól a személyazonosság azonosítása. Az elítélt a fogvatartással kapcsolatban jogosult képviselőt meghatalmazni. Ezen a ponton különbséget kell tennünk a büntetés-végrehajtási ügy és a fogvatartással kapcsolatos ügy között. Büntetés-végrehajtási ügynek minősül a Bv. tv. értelmező rendelkezésében rögzített taxatív felsorolás, így a bíróságnak, a végrehajtásért felelős szervnek és az adott ügyben döntési jogkörrel rendelkező személynek a büntetés, az intézkedés, a kényszerintézkedés, valamint a rendbírság helyébe lépő és a szabálysértési elzárás végrehajtásával kapcsolatos olyan eljárása, amely érinti annak tartalmát, mértékét, a végrehajtás

helyét vagy módját, megkezdésének időpontját, a félbeszakítás, a feltételes szabadságra bocsátás, az ideiglenes elbocsátás, illetve a végrehajthatóság kérdését, vagy a végrehajtás rendjének fenntartására irányul, és lényeges kihatással van az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott jogaira és kötelezettségeire. Minden más, amely e körből kívül esik, ám a fogvatartott fogvatartásával összefügg, fogvatartással kapcsolatos ügynek minősül. Amíg büntetés-végrehajtási ügyben védő, addig a fogvatartással kapcsolatos ügyben képviselő jár el. Lényeges különbség e kettő között, hogy a képviselőnek nem kell szükségszerűen ügyvédnek lennie. A képviseletet nem láthatja el azonban olyan személy, aki a kapcsolattartásból ki van zárva. Ha a védő, vagy a képviselő súlyosan sérti vagy veszélyezteti a fogvatartás biztonságát, a kapcsolattartásból a végrehajtásért felelős szerv vezetője őket is kizárhatja.

[34] Az *anyanyelv használatának joga* azt jelenti, hogy a magyar nyelv nem tudása miatt az elítéltet nem érheti joghátrány. A végrehajtás során az elítélt szóban és írásban egyaránt használhatja nem magyar anyanyelvét, nemzetiségi anyanyelvét vagy törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződésben meghatározott egyéb anyanyelvét, vagy – ha a magyar nyelvet nem ismeri – az általa ismert más nyelvet használhatja. A bv. intézet személyi állományának tagja büntetés-végrehajtási ügyben, valamint a fogvatartással kapcsolatos ügyben eseti tolmácsként eljárhat.

[35] Az anyanyelv használatának jogához kapcsolható a *tájékoztatáshoz való jog,* a végrehajtásért felelős bv. intézetnek ugyanis az elítélt által értett és ismert nyelven kell tájékoztatást nyújtania a jogorvoslati lehetőségekről, a védelemhez való jogról, az elítélt jogairól és kötelezettségeiről, a kényszerítő eszközök alkalmazásának lehetőségeiről, a kapcsolattartási formákról, valamint a végrehajtásért felelős bv. intézet házirendjéről. A bv. intézet a tájékoztatási kötelezettségének a befogadáskor köteles eleget tenni. A tájékoztatás tényét és tudomásulvételét írásban kell rögzíteni.

[36] Az elítéltek jogainak gyakorlása vonatkozásában fontos megjegyezni, hogy a joggyakorlás nem veszélyeztetheti a fogvatartás rendjét és biztonságát. A jogérvényesítés és a biztonsági követelmények együttes megteremtését a bv. intézet önkéntes jogkövetésre való ösztönzéssel, őrzéssel, felügyelettel és ellenőrzéssel igyekszik elérni.

3.2.2. Az elítéltek általános kötelezettségei

[37] A végrehajtás ideje alatt az elítéltet elsődlegesen három alapkötelezettség terhel:

- alávetési kötelezettség,
- együttműködési kötelezettség és
- lakcím-bejelentési kötelezettség.

[38] Az elítélt *alávetési kötelezettsége* értelmében köteles magát a kiszabott büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásának alávetni, a kényszerintézkedés hatálya alatt álló pedig köteles eltűrni a szabadságelvonással járó kényszerintézkedés foganatosítását. Megtagadása esetén vele szemben a törvényben meghatározott jogkövetkezmények állnak be, illetve kényszer alkalmazható.

[39] Az *együttműködési kötelezettség* alapján az elítélt köteles a végrehajtásért felelős szervvel együttműködni, a kért felvilágosítást megadni. Amennyiben az elítélt az együttműködést vagy a felvilágosításadást megtagadja, a büntetés-végrehajtási bíró az elítélttel szemben rendbírságot szabhat ki.

[40] A *lakcím-bejelentési kötelezettség* alapján az elítélt köteles a lakcímében, az értesítési címében, a tényleges tartózkodási helyében, kézbesítési címében, biztonságos elektronikus kapcsolattartásra szolgáló elérhetőségében, elektronikus levelezési címében, hangkapcsolatot biztosító vagy más elektronikus elérhetőségében a büntetőeljárás befejezését követően bekövetkező változást a végrehajtásért felelős szervnek bejelenteni. Ezen kötelezettség

elmulasztása miatt a büntetés-végrehajtási bíró hivatalból vagy a végrehajtásért felelős szerv kezdeményezésére szintén rendbírságot szab ki.

3.2.3. A büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó jogosultságok és kötelezettségek

[41] Az elítéltet megilletnek olyan *jogosultságok* is, amelyek kifejezetten a büntetés-végrehajtási jogviszonyból származnak, így a jogviszony megszűnésével e jogosultságok is megszűnnek. A büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó jogok olyan jogok, amelyek más jogviszonyra nem értelmezhetőek, mivel azok a fogvatartás tényéhez kapcsolódnak.[54] A büntetés-végrehajtás tényéből származó egyedi jogosultságok közé sorolhatóak

- az ellátási jogosultságok,
- a kapcsolattartási jogosultságok, valamint
- az egyéb kategóriába sorolható más jogosultságok.

[42] Az *ellátási jogosultságok* közé sorolhatóak a megfelelő elhelyezéshez, higiéniai körülményekhez és az évszaknak megfelelő ruházathoz való jog, az élelmezésre való jogosultság, az egészségügyi ellátásra való jogosultság, ideértve a baleseti ellátást is. Az élelmezési ellátásra való jogosultság a napi háromszori étkezést jelenti, amelyből legalább egy étkezés meleg étel. Az egészségügyi ellátáshoz való jog tekintetében fontos megjegyezni, hogy a szabadságvesztés végrehajtása nem korlátozhatja a testi és mentális egészséghez való jogot. Ezért a végrehajtásra kijelölt bv. intézetnek biztosítania kell az egészségügyi követelményeknek megfelelő elhelyezést, a friss levegőt és a szabad levegőn való tartózkodás jogát, a kielégítő higiéniai körülményeket, valamint az egészségügyi szolgáltatáshoz való hozzáférést.[55] A ruházathoz való jogosultság egyben kötelezettséget is magában hordoz, az elítéltek kötelesek a bv. intézeti formaruházatot viselni. A formaruházat nem lehet megalázó vagy lealacsonyító. A formaruházat viselésének kötelezettsége alóli kivételt jelent, ha a bv. intézet nem tudja a megfelelő öltözéket biztosítani, ebben az esetben az elítélt jogosult a saját ruháját viselni.

[43] Az EJEE 3. cikkének sérelmére hivatkozva az EJEB több marasztaló ítéletet hozott a nem megfelelő elhelyezési körülmények miatt. Az EJEE 3. cikke egyszerre teremt pozitív és negatív kötelezettséget a bv. intézetek számára. Egyfelől az állami büntetőhatalmat gyakorló szerveknek tartózkodniuk kell az embertelen, megalázó bánásmód alkalmazásától (negatív kötelezettség), másfelől biztosítaniuk kell az emberi méltósággal összefüggő követelményeknek való megfelelést (pozitív kötelezettség) a jogszabályhoz és nemzetközi követelményekhez illeszkedő környezeti feltételek megteremtésével. A hazai és nemzetközi elvárásokat kielégítő körülményeknek való megfelelés kötelezettsége egyaránt vonatkozik az elítéltek elhelyezésére kialakított részlegre, a körletre, valamint ezeken belül a zárkákra és lakóhelyiségekre. Ilyen környezeti feltételt jelent például, hogy a zárkában folyó vízzel ellátott mosdót és elkülönített, lehetőség szerint önálló szellőzéssel rendelkező illemhelyiséget kell kialakítani. De ilyen elvárást jelent a kártalanítási eljárások jogalapját képező élettér (hat köbméter légtér és egyéni elhelyezés esetén legalább hat, közösen elhelyezett elítéltek esetén személyenként legalább négy négyzetméter élettér) biztosítása. A Bv. tv. szerinti környezeti feltételt jelenti az egyes kiemelt eseményekhez kapcsolódó sajátos zárka biztosítása is. Ennek alapján külön zárkát kell kialakítani a fogvatartottak befogadására (befogadó zárka), a magánelzárás végrehajtására (fegyelmi zárka), az ön-és közveszélyes elítéltek elhelyezésére, valamint befogadó egészségügyi zárkát azon elítéltek számára, akik a befogadáskor esedékes egészségügyi vizsgálaton még nem estek át.[56]

[44] A *kapcsolattartási jogosultságok* csoportjába sorolható a jogszabály által megengedett kapcsolattartási formák gyakorlása. Kapcsolattartó az a személy, aki az elítélttel jogszabály vagy engedély alapján kapcsolattartásra jogosult. A bv. intézeteknek a szabadságvesztés végrehajtása során az adott kategóriára vonatkozó jogszabályi rendelkezések szerinti szabályoknak megfelelően, a társadalomba való beilleszkedés érdekében elő kell segítenie, hogy az elítélt

fenntarthassa és fejleszthesse hozzátartozóival vagy más személyekkel, valamint a reintegrációs célkitűzéseket elősegítő külső szervezetekkel való kapcsolatát. A kapcsolattartás támogatása a szabadulást követő eredményes társadalmi visszailleszkedést célozza. A kapcsolattartás formáihoz tartozik

- a levelezés,
- a csomagküldés- és fogadás,
- a telefonbeszélgetés,
- a kimaradás és az eltávozás,
- a látogató fogadása, valamint
- a látogató bv. intézeten kívüli fogadása.

[45] Az elítélt a hozzátartozóival, valamint az általa megjelölt és a bv. intézet által engedélyezett személyekkel *levelezhet,* a levelek gyakorisága és terjedelme nem korlátozott. A levelezést a bv. intézet ellenőrizheti. Az ellenőrzés célja a fogvatartás biztonságának a fenntartása és a biztonságot sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzése. Nem ellenőrizhető azonban a hatóságokkal, a nemzetközi jogvédő szervezetekkel, az alapvető jogok biztosával, a nemzeti megelőző mechanizmus szervezetével, valamint a védővel folytatott levelezés. Az elítélt által írt, illetve a részére érkezett levelet legkésőbb a második munkanapon továbbítani, illetve kézbesíteni kell. Előfordulhat azonban, hogy az elítélt a végrehajtásért felelős bv. intézeten kívül tartózkodik, mert más bv. intézetbe szállították és a bv. intézetbe való visszatérése a levél érkezésétől számított nyolc napon túl várható, engedélyezett távollétét tölti és a bv. intézetbe való visszatérése a levél érkezésétől számított nyolc napon túl várható, vagy időközben a szabadítására került sor. Ezekben az esetekben az elítélt részére érkezett levelet legkésőbb az érkezést követő második munkanapon az elítélt után kell küldeni.

[46] Az elítélt havonta *fogadhat és küldhet csomagot,* súlya főszabály szerint az öt kg-ot nem haladhatja meg. A csomag a bv. intézet, valamint a fogvatartás biztonsága érdekében szintén ellenőrizhető, az ellenőrzéséhez pedig technikai eszköz és szolgálati kutya is igénybevehető. A csomagok fogadására vonatkozó törvényi rendelkezés, hogy a kívülről érkező csomagban élelmiszer, tisztálkodási szer, dohánytermék, gyógyszer, gyógyászati segédeszköz vagy gyógyhatású készítmény nem küldhető. Egyebekben a csomag tartalmazhatja azokat a tárgyakat, amelyeket az elítélt egyébként engedéllyel magánál tarthat. A gyógyszerrel, illetve gyógyászati segédeszközzel kapcsolatos jogalkotói engedmény, hogy ha a bv. intézet az elítélt számára a meghatározott gyógyszert, gyógyászati segédeszközt vagy gyógyhatású készítményt nem tudja biztosítani vagy beszerezni, az elítélt hozzátartozója vagy kapcsolattartója a bv. orvos javaslatára, a bv. intézet parancsnokának előzetes engedélyével azokat csomagban is beküldheti. Az elítélt a maximum gyakoriságon felül negyedévente egy alkalommal kizárólag ruhaneműt, illetve lábbelit tartalmazó csomagot is fogadhat. Ebben az esetben az 5 kg-os maximum súlyhatár átléphető. A csomagküldés lényeges szabálya továbbá, hogy 2018. július 1-jétől az elítélt kapcsolattartója az élelmiszert és a tisztálkodási szert tartalmazó csomagot ellenérték megfizetése mellett, kizárólag erre a célra létrehozott internetes felületen állíthatja össze. A bv. intézet az elítélt részére a csomagot az ellenérték beérkezését követő három munkanapon belül adja át.

[47] Az elítélt az adott kategóriára vonatkozó jogszabályi rendelkezésekre vonatkozó szabályok szerinti gyakoriságban és időtartamban *telefonhívást* kezdeményezhet. Erre kizárólag a bv. által kijelölt telefonkészüléket használhatja. A telefonbeszélgetés ellenőrizhető, de akár meg is szakítható, amiről az elítéltet tájékoztatni kell. Az elítélt a bv. intézet által biztosított mobiltelefont kizárólag akkor tarthatja magánál, ha a mobiltelefon kiadásával egyidejűleg a polgári jog szabályai szerinti óvadék letéti számláján való zárolásához hozzájárul. A készülék elítéltnek felróható megrongálódása vagy megsemmisülése esetén a bv. intézet a követelését az óvadékból közvetlenül kielégítheti. Az óvadék teljes összegének elkülönítéséig, valamint a letéti pénzzel nem rendelkező elítélt részére a bv. intézet a telefonbeszélgetést közös használatú telefonkészüléken biztosítja.

[48] *Kimaradás* annak az elítéltnek engedélyezhető, aki a szabadságvesztéséből a büntetés egyharmadát letöltötte, vagy akit átmeneti részlegre[57] helyeztek. Tartama a huszonnégy órát nem haladhatja meg. *Eltávozás* kizárólag akkor engedélyezhető, ha az elítélt a szabadságvesztésből a büntetés egyharmadát letöltötte. Tartama évente fegyházban legfeljebb öt nap, börtönben legfeljebb tíz nap, fogházban és az átmeneti részlegen legfeljebb tizenöt nap lehet.

[49] Az elítélt a kategóriaszabályokhoz igazodóan havonta legalább egyszer, alkalmanként legalább hatvan, de legfeljebb százhúsz percben, egyidejűleg legfeljebb négy fő *látogatót fogadhat,* amely szintén ellenőrizhető. Ha a bv. intézet biztonsága indokolja, a bv. intézet parancsnoka elrendelheti, hogy az elítélt biztonsági beszélő fülkében vagy rácson keresztül beszéljen a látogatóval. Az elítélt a látogatónak ajándékot vagy más tárgyat csak engedéllyel adhat át. A látogatás félbeszakítható, ha az elítélt vagy a látogató a látogatás rendjét megsérti, és azt figyelmeztetés ellenére sem hagyja abba. A COVID-19 koronavírus járvány miatti intézkedések miatt megváltozott látogatási rend korlátozása, majd átmeneti megszüntetése felértékelte az elektronikus kapcsolattartási formákat (például Skype), amely az elítéltek körében nagy népszerűségnek örvendő kapcsolattartási formává vált.[58]

[50] Az elítélt számára a szabadságvesztés kategóriaszabályaira vonatkozó rendelkezések szerint engedélyezhető *látogató bv. intézeten kívüli fogadása.* Ennek tartama alkalmanként legalább két óra. Az elítélt kizárólag a látogató megjelenését követően távozhat a bv. intézetből. A kimaradás, az eltávozás, valamint látogató bv. intézeten kívüli fogadásának közös szabálya, hogy nem engedélyezhető olyan helyre, ahonnan az elítéltet kitiltották, kivéve, ha azt a rendőrség előzetesen engedélyezte.[59]

[51] A *fiatalkorúak kapcsolattartása* esetében speciális forma a családi konzultáció és a családterápiás foglalkozás. A fiatalkorú a bv. intézet engedélyével háromhavonta családi konzultáción vehet részt, amely a bv. intézetben megvalósuló kötetlen kapcsolattartási forma. A családi konzultáción a szülő, valamint az vehet részt, aki a Polgári Törvénykönyv alapján a fiatalkorúval kapcsolattartásra jogosult, kivéve, ha a bíróság vagy a gyámhatóság a kapcsolattartási jogot korlátozta vagy azt megvonta. A fiatalkorú családterápiás foglalkozáson való részvétele kivételesen a bv. intézeten kívül is engedélyezhető. A fiatalkorú kapcsolatot tarthat az oktatási-nevelési intézménye pedagógusával, tanulmányi és vizsgakötelezettsége, valamint személyiségfejlődése érdekében. A tizennyolcadik életévét be nem töltött elítélt eltávozásra és kimaradásra csak akkor bocsátható, ha őt a törvényes képviselője, nagykorú hozzátartozója, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelője vagy valamely, a bv. szervezettel együttműködési megállapodást kötött társadalmi szervezet vagy jogi személyiséggel rendelkező vallási közösség képviselője fogadja és a kíséréséről, valamint a visszaszállításáról is gondoskodik.

[52] Az *egyéb kategóriába* sorolhatóak az ellátási és a kapcsolattartási jogosultságok csoportjába nem tartozó jogok, így a pihenésre, a szabadidőre, tanulásra, az önképzésre, a sajtótermék megrendelésére, a művelődésre és a sportolásra, a szabadlevegőn tartózkodásra, a kérelem, panasz és jogorvoslat előterjesztésére, a jognyilatkozattételre, a pénz személyes szükségleteire fordítására, a keletkezett kár megtérítésére vonatkozó jogok. De ide sorolható a sajátos védelemhez való jog (nők, fiatalkorúak, fogyatékkal élő személyek), a reintegrációs programokon való részvétel joga, a fogvatartotti fórumon való véleménynyilvánítás joga, a szabadulást követően a szociális feltételek megteremtésének segítéséhez való jog, a rendszereres pénzellátás letéti számlán kezelésének joga, vagy más számlájára történő helyezése. Az egyes fogvatartottakat speciális helyzetükből adódó kiemelt figyelemben részesülnek, így

- a női fogvatartottak,
- a fiatalkorúak, és
- a fogyatékkal élő személyek.

[53] A *női fogvatartottak* speciális helyzete elsősorban a várandósság állapotából és anyaságból

származik. A várandós és a kisgyermekes elítélt nőknek az egészséget védő és a gyermek fejlődését szolgáló jogai nem korlátozhatók. A 12. hetet elérő várandósság esetén, a várandósság ideje alatt az anyát nyilatkoztatni kell arról, hogy kéri-e a végrehajtás félbeszakítását. Amennyiben igen, úgy a végrehajtás félbeszakításának ideje a szabadságvesztés büntetésbe nem számít bele. Amennyiben nem kéri és a várandós nő a szabadságvesztés végrehajtása alatt szül, valamint az együttes elhelyezést kizáró ok sem áll fenn, a gyermeket egy éves koráig az anyjával együtt helyezi el a bv. intézet. Fontos azonban megjegyezni, hogy az anya és a gyermek együttes elhelyezésére csak akkor van mód, ha a gyermek a végrehajtás alatt születik és az kizárólag a gyermek egy éves koráig tarthat. Együttes elhelyezés során a bv. intézet a gyermek részére teljes körű ellátást biztosít. Ebben az esetben az anya gyakorolja a gyermek felletti gondozás és nevelés jogát. A gyermekkel kapcsolattartásra jogosult másik szülő, a testvér, a nagyszülő, valamint a gyám részére heti egy alkalommal biztosítani kell a kapcsolattartást és a gyermek fejlődéséről a megfelelő tájékoztatást is biztosítani kell. Nem engedélyezhető azonban az anya és a gyermek együttes elhelyezése, ha a bíróság a szülői felügyeletet az anya valamennyi gyermekével kapcsolatban megszüntette, az anya ellen a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt eljárás indult, vagy az anya egészségi állapota miatt a gyermek gondozását, nevelését nem tudja ellátni. Abban az esetben, ha az elítélt a vele együttesen elhelyezett gyermekét elhanyagolja, bántalmazza vagy fejlődését más módon veszélyezteti, a bv. intézet parancsnoka megszünteti az anya és gyermeke együttes elhelyezését, és erről haladéktalanul értesíti a gyámhatóságot.

[54] A büntetés-végrehajtási jogviszonyban speciális védelemre jogosultak továbbá a *fiatalkorúak.*[60] A fiatalkorúak felé irányuló figyelmet a még kialakulóban lévő személyiség- és identitásfejlődési folyamat indokolja. A fiatalkorúak személyiségének fokozott sérülékenyégéből következően ugyanis a börtönhatások olyan személyiségre gyakorolt negatív hatásokat okozhatnak, amelyek hosszú távon tovább hátráltathatják a személyiség fejlődését és az eredményes reintegrációt. A fiatalkorúak felé irányuló fokozott figyelem azonban nem csak a mentális és fizikai egészség védelme, vagy a bv. intézet rendjének és biztonságának megőrzése érdekében indokolt (például a magatartási problémák elkerülésével, vagy a szuicid cselekmények megelőzésével), hanem a társadalom védelmének szempontjából is lényeges, mivel a szabadulást követően a társadalmi visszailleszkedés sikerét a személyiségfejlődés eredményessége is meghatározhatja.

[55] A bv. intézetek kiemelt figyelmét igénylik továbbá a *fogyatékkal élő személyek.* A tartósan vagy véglegesen érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszicho-szociális károsodással, illetve ezek bármilyen halmozódásával élő elítélt számára ugyanis elő kell segíteni, hogy jogaikkal élni tudjanak. Ennek a jogalkotói szándéknak az érvényesülését segíti az a törvényi rendelkezés, hogy a fogyatékkal élő személy részére a jogszabály szerint tájékoztatást számára érthető módon kell biztosítani.

[56] Az elítéltet a büntetés-végrehajtástól független és a büntetés-végrehajtás tényéhez kötődő *kötelezettségek* is terhelik. A büntetés-végrehajtástól független kötelezettségek minden állampolgárt megilletnek, azon a fogvatartás ténye nem változtat. Az elítélt például továbbra is adóalany marad, meg kell fizetnie az általános forgalmi adót, örökölhet, ajándékozhat vagy visszterhes ügyleteket köthet.[61]

[57] A büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó kötelezettségek ezzel szemben olyan kötelezettségek, amelyek más típusú jogviszonyban nem érvényesülnek és teljesítési kötelezettségük is csak addig áll fenn, amíg a büntetés-végrehajtási jogviszony hatálya. Ide sorolható, hogy az elítélt a szabadságvesztést az erre kijelölt bv. intézetben köteles letölteni, köteles a bv. rendjét megtartani, a kapott utasítást végrehajtani, köteles a számára kijelölt munkát elvégezni, a reintegrációs foglalkozás rendjét megtartani, a bv. intézet biztonsági és higiéniai rendjét megtartani, köteles továbbá a bv. intézet tisztántartásában, karbantartásában és ellátásban díjazás nélkül, alkalomszerűen részt venni (max. 4 óra/nap; max. 24 óra/hónap). A büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó kötelezettség továbbá a kötelező orvosi

vizsgálatoknak való alávetési kötelezettség. E körben fontos kiemelni, hogy az önrendelkezési jog korlátozható a saját és a közösség egészségének védelme érdekében veszélyeztető, illetve közvetlen veszélyeztető állapot fennállása esetén, sürgős szükség esetén vagy közegészségügyi-járványügyi érdekből. Az elítélt köteles továbbá a fegyelemsértés, illetve bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja esetén vizsgálati anyagot szolgáltatni az alkohol, bódító-, illetve kábítószer fogyasztás ellenőrzéséhez, köteles az előírt forma- és egyéb ruházatot viselni, valamint a tartására fordított költséghez hozzájárulni. A tartási költségekhez való hozzájárulás összegét az országos parancsnok normatív utasításban határozza meg, a Bv. tv. csak az alsó határt jelöli meg. A Bv. tv. szerint a tartási kötelezettségekhez való hozzájárulás összege az évente meghatározott napi összeg (teljes munkaidőben történő foglalkoztatás esetén az egy havi alapmunkadíj 1%-a). Ez alól kivételt jelent, ha az elítélt önhibáján kívüli okból nem dolgozik és nem részesül rendszeres pénzellátásban, illetve nem rendelkezik letéti pénzzel. Az elítélt köteles továbbá munkát vállalni, oktatásban, képzésben részt venni, ha azt kifejezetten kérelmezte. Az elítélt a keresményének és rendszeres pénzellátásának meghatározott részét a szabadulása idejére tartalékolni köteles. Ennek mértéke a fogvatartás megkezdésétől az első négy évig az egyhavi alapmunkadíj ötven százalékának egytizenketted része, ezt meghaladó tartamú fogvatartás esetén havonta az egyhavi alapmunkadíj huszonöt százalékának egytizenketted része. Az elítéltet végül közreműködési kötelezettség is terheli, köteles ugyanis a végrehajtásért felelős bv. intézetet érintő katasztrófahelyzet esetén közreműködni a katasztrófahelyzet elhárításához szükséges tevékenységben.

[58] A büntetés-végrehajtás tudományi párbeszéd a fenti kötelezettségeket az aktív, azaz a *tevőleges kötelezettségek* csoportjába sorolja. A büntetés-végrehajtási jogviszonyból azonban származnak olyan kötelezettségek is, amelyek az elítéltet nem valamely tevékenység teljesítésére kötelezik, hanem valamely bv. intézeti aktus tűrésére. Ezeket együttesen *passzív kötelezettségeknek* is nevezik. Az elítélt köteles tűrni a más nemű és más végrehajtási fokozatú elítéltektől való elkülönítést, a kockázatelemzési célú foglalkoztatási és egészségügyi szempontok szerinti csoportba sorolást, az egyes kategóriákra megállapított korlátozásokat, a személyes tárgyak átvizsgálását, a kapcsolattartás ellenőrzését, az életrend meghatározottságát, a bv. intézeten belüli mozgás korlátozását, valamint a biztonsági intézkedések végrehajtását.

3.3. Szünetelő jogok

[59] Az elítélt szünetelő jogainak körét a Bv. tv. taxatíve felsorolja.[62] Ezek a jogok a szabadságvesztés büntetés végrehajtása alatt egyáltalán nem érvényesülnek. A jogszabályban deklarált jogok szünetelése arra az elvi tételre vezethető vissza, hogy érvényesülésük nem egyeztethető össze sem a büntetés céljával, sem azzal a sajátos élethelyzettel, amely a fogvatartás tényéből következik.[63] A Bv. tv. szerint szünetelő jogok

- a szabad mozgáshoz való jog és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jog
- a sztrájkhoz való jog,
- a békés gyülekezéshez való jog,
- a szabad orvosválasztáshoz való jog,
- az elektronikus ügyintézéshez való jog,
- passzív és aktív választójog.

[60] A személyi szabadság elvonása a szabadságvesztés végrehajtása alatt természetszerűen vonja magával *a szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jog* szünetelését. Az elítélt a szabadságvesztés büntetés letöltésének végrehajtására kijelölt bv. intézetet csak a jogszabályban meghatározott okból és az ott meghatározott feltételekkel hagyhatja el.[64]

[61] A *sztrájkhoz való jog* szünetelését az indokolja, hogy az elítélteket speciális, a büntetés-végrehajtási jogviszonyhoz kötődő munkavégzési kötelezettség terhel. Nincs mód tehát arra, hogy az elítéltek sztrájkjogukkal élve mentesüljenek a munkavégzési kötelezettség alól, mivel ezzel éppen

a munkavégzéssel elérni kívánt foglalkoztatási és reintegrációs célokat hiúsulnának meg.[65] A munkáltatás célja egyfelől a szabadidő hasznos eltöltését szolgáló foglalkoztatás, másfelől az elhelyezkedési esélyek javításával a munkaerő-piaci vérkeringésbe való bekapcsolódás segítése, ösztönzése. A munkáltatás segíti az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását is, lehetőséget ad a szakmai gyakorlat megszerzésére, fejlesztésére. Ezzel a bv. intézetek hozzájárulnak a szabadulása utáni társadalmi visszailleszkedés eredményességéhez.[66]

[62] A *békés gyülekezéshez való jog* szünetelését a bv. intézetek biztonságos működésének fenntartása indokolja. Nem tartozik azonban a korlátozás alá a vallási szertartásokon, a kulturálisés sportrendezvényeken való részvétel, ennek megfelelően az elítélt ezeken az alkalmakon részt vehet – kivéve, ha magatartásának következményeként ezt a lehetőséget tőle átmenetileg a bv. intézet megvonta – és ott véleményét kinyilváníthatja.[67]

[63] A *szabad orvosválasztás joga* azt jelenti, hogy a betegnek joga van az általa választott egészségügyi intézményben, az általa kiválasztott orvosnál igénybe venni az egészségügyi szolgáltatást. A fogvatartás tényéből következően nem érvényesülhet a szabad orvosválasztáshoz való jog, a bv. intézet azonban biztosítja a megfelelő egészségügyi ellátást.[68]

[64] Az *elektronikus ügyintézéshez való jog* szünetelése a bv. intézést biztonságos működésnek megőrzését szolgálja.

[65] Az országgyűlési képviselők, a helyi és a kisebbségi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásán való választhatóság joga. A szabadságvesztés büntetését töltő elítélt nem rendelkezik *passzív választójoggal,* azaz nem választható sem az országgyűlési képviselők, sem a helyi és a kisebbségi önkormányzati képviselők, sem a polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásán. Az aktív választójog tekintetében pedig annak van jelentősége, hogy a bíróság az ítéletében eltiltotta-e a bűnelkövetőt a közügyek gyakorlásától. Amennyiben a bíróság eltiltotta, az *aktív választójog* is szünetel. Ha azonban a bíróság az elítéltet nem tiltotta el a közügyek gyakorlásától, tehát rendelkezik aktív választójoggal, akkor *a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény* 103. §-a szerint mozgóurna iránti kérelmet terjeszthet elő, vagy kérheti a szabadságvesztés büntetés félbeszakítását a szavazás idejére. A Bv. tv. által nevesített szünetelő jogok mellett azok a jogok sem érvényesülhetnek, amelyek gyakorlásától az ítélet az elítéltet kifejezetten eltiltotta. Így például az elítélt nem végezhet olyan munkát olyan munkakörben, amelytől az ítélet eltiltotta.[69]

3.4. Korlátozott és módosult jogok

[66] A jogállam egyik fokmérője, ahogy a szabadságától megfosztott fogvatartottak jogait és jogainak érvényesítését szabályozza, ahogy a fogvatartottakkal bánik.[70] A fogvatartás alatt korlátozottan érvényesül a szabadsághoz való jog, a gyülekezés és egyesülés szabadsága, a művészi és tudományos élet szabadsága, az oktatáshoz való jog, a foglalkozás szabad megválasztásának szabadsága, a vállalkozás szabadsága, valamint a szolidaritási jogok közül a szakszervezeti jogok. Korlátozottan érvényesül továbbá az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokhoz való hozzáférés joga.[71]

[67] Az elítéltek korlátozott és módosult jogait a Bv.tv szintén taxatíve rögzíti.[72] E jogok sajátossága, hogy büntetés-végrehajtási viszonyrendszerben is tovább élnek ugyan, de megváltozott tartalommal. A Bv. tv. által nevesített jogok tehát igazodnak a fogvatartás tényéhez. Az alapjogkorlátozás a fentiekben már hivatkozott szükségesség-arányosság követelményére tekintettel valósul meg. A korlátozott, módosult jogok az alábbiak:

- munkához és foglalkozása szabad megválasztásához való jog és a vállalkozáshoz való jog,
- művelődéshez való jog, illetve a tanulás és a tanítás szabadsága,
- önrendelkezéshez való jog,
- kegyeleti jog,

- szülői felügyeleti jog,
- közérdekű adatokhoz való hozzáféréséhez és azok terjesztéséhez való jog,
- véleménynyilvánítási szabadsága,
- egyesülési jog,
- tulajdonhoz való jog,
- a szabadidő eltöltéséhez való jog,
- ha munkát végez, az éves fizetett szabadsághoz való jog,
- magántitokhoz való jog,
- általános cselekvési szabadság a szünetelő jogokra való tekintettel, valamint
- a lelkiismereti és vallási szabadság.[73]

[68] Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az általános személyiségi jog egyik megfogalmazásának tekinti. A modern alkotmányok és az Alkotmánybíróság gyakorlata az általános személyiségi jogot annak eltérő aspektusaival nevezi meg. Így például a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, vagy a magánszférához való jogként. Az *önrendelkezési jog* tehát az emberi méltósághoz való jogból levezethető részjogosítvány. Az általános személyiségi jog úgynevezett ,,anyajog", azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén saját autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.[74] Lényeges különbség azonban, hogy amíg az emberi méltósághoz való jog nem korlátozható, addig az önrendelkezési jog igen, a korlátozást az elítéltek szabadságkorlátozása indokolja. Ilyen nevesített korlátja az önrendelkezési jognak az egészségügyi ellátás visszautasításának korlátozása, amelyre az elítélt saját vagy a közösség érdekének védelme érdekében kerülhet sor.[75]

[69] Az elítélt a bv. intézet parancsnokának engedélye alapján – őrzéssel vagy anélkül – részt vehet közeli hozzátartozója temetésén. A *kegyeleti jog* korlátozását egyfelől az jelenti, hogy kizárólag közeli hozzátartozója temetésén vehet részt, másfelől abból, hogy a bv. intézet parancsnoka elrendelheti mozgáskorlátozó eszköz használatát. Közeli hozzátartozónak minősül a házastárs, az egyenesági rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér, valamint az élettárs. Ha az elítélt a temetésen nem vett részt, a temetést követő harminc napon belül engedélyezhető, hogy az elítélt lerója kegyeletét közeli hozzátartozója temetési helyénél.

[70] A *művelődés, illetve a tanulás és a tanítás szabadságához való jogok* a fogvatartás ténye miatt nem tudnak teljes körűen érvényesülni, teljesíthetőségük olyan mértékben valósul meg, amilyen mértékben a bv. intézet a gyakorlásukat biztosítani tudja.[76] A börtönszemélyzet régi felismerése, hogy az elítéltek között számos ki nem bontakozott tehetség van, akiknek korábbi életkörülményei vagy bűnözői előélete nem tették lehetővé, vagy éppen elfojtották a kreativitás kifejeződését. Az elítélteknek az önértékeléshez, az önbizalom erősítéséhez, a tétlen időtöltés hasznos, alkotó aktivizálásához segítséget kell nyújtani. Ebben nyújt segítséget a művelődéshez és a tanuláshoz való jog igénybevételének lehetősége.[77] A bv. intézetek kötelesek az alapfokú iskolai tanulmányok folytatásának lehetőségét biztosítani. Ha a végrehajtásért felelős bv. intézetben nem folyik alapfokú nevelés-oktatás, akkor az elítéltet lehetőség szerint el kell szállítani alapfokú oktatás biztosítására alkalmas bv. intézetbe. A bv. intézetek reintegrációs feladataikhoz kapcsolódóan törekednek arra, hogy az elítéltek az elkövetett bűncselekmény társadalomra veszélyességét felismerjék, ezért igyekeznek biztosítani a betanított-munkás képzésen, szakmunkásképzésen, szakképzésben való részvétel lehetőségét, valamint (amennyiben azt a bv. intézet parancsnoka engedélyezi) felsőfokú tanulmányok megkezdését vagy folytatását. Az elítéltet a vizsgára való felkészüléshez a munka alól – törvényben meghatározott időre – kérésére a bv. intézet parancsnoka felmenti.

[71] *Munkához és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog, valamint a vállalkozáshoz való jog.* Az Alaptörvény XII. cikk (1) bekezdése rögzíti, hogy

> mindenkinek joga van a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához, valamint a vállalkozáshoz. Képességeinek és lehetőségeinek megfelelő munkavégzéssel mindenki köteles hozzájárulni a közösség gyarapodásához.

A büntetés-végrehajtási keretek között történő munkáltatás speciális foglalkoztatási forma, amelyet a hagyományos munkaviszonytól eltérő szabályrendszer jellemez. A bv. intézeti munkavállalás tehát az elítéltek sajátos kötelezettsége. Fontos azonban megjegyezni, hogy a teljes körű munkáltatás megszervezése nem mindig biztosítható, ezért büntetés-végrehajtási keretek között ez az alapjog korlátozott jogként működik.

[72] *Munkavégzés esetén az éves fizetett szabadsághoz való jog.* Az elítéltet egyévi munkavégzés után húsz munkanap fizetett szabadság illeti meg. Az elítélt egyévi munkavégzésének időtartamát a munkában töltött napok alapján kell megállapítani. Az egyévi munkavégzésnek – fogvatartás tényéből következő munkáltatás miatt – kétszázötvennégy munkában töltött nap számít.[78]

[73] A fogvatartás tényéből származik a *szülői felügyeleti jog* korlátozott érvényesülése. Kivételt jelent ez alól, ha a bíróság a szülői felügyeleti jogot megszüntette, így amennyiben az elítélt a szülői felügyeleti jog megszüntetésének hatálya alatt áll, nem tarthat kapcsolatot gyermekével. Főszabály szerint a gyermek érdekeit érintő lényeges kérdésekben (például iskola megválasztása) a szülők közösen gyakorolják a szülői felügyeleti jogukat. A bíróság azonban ebben a tekintetben is korlátozhatja a különélő szülő felügyeleti jogát.[79]

[74] A *közérdekű adatokhoz való hozzáférés és terjesztés jogának* korlátozottságát a bv. intézetek rendjének és biztonságának fenntartása indokolja.

[75] Az elítéltet megilleti a *véleménynyilvánítás szabadsága* azzal, hogy olyan módon fejezheti ki véleményét, amely nem sérti a bv. intézet rendjét és biztonságát. A véleménynyilvánítás jogának alkotmányos korlátozására a fentiekben már kifejtett módon kerülhet sor.

[76] Az *egyesülési jog* gyakorlása a bv. intézet rendjére és biztonságára figyelemmel gyakorolható.

[77] A *tulajdonhoz való jog* korlátozását a bv. intézet rendjének és biztonságának megőrzése és a szabadulást követő visszailleszkedés elősegítésének szándéka igazolja. Ez egyfelől azt jelenti, hogy az elítéltnél tartható tárgyak köre korlátozható a végrehajtási fokozat és a kategóriaszabályok függvényében. Ennek alapján a szigorúbb kategóriák esetében az elítéltnél tartható tárgyak köre és mennyisége szűkebb, az enyhébb szabályozású kategóriák esetében pedig az elítélt birtokában tartható tárgyak köre és mennyisége is bővebb.[80]. Az elítéltnél tartható tárgyak körének korlátozása és bővítése a bv. intézet által alkalmazott jutalmazási és fenyítési keretrendszerben is alakítható. Fontos megjegyezni, hogy az elítélt nem tarthat magánál olyan tárgyat, amelynek birtoklása a közbiztonságot veszélyezteti, jogszabályba ütközik, amely az intézet rendjét, a fogvatartás biztonságát, a szabadságvesztés végrehajtásának rendjét veszélyezteti, amely alkalmas arra, hogy használatával az elítélt önállóan vagy másokkal közösen bűncselekményt kövessen el, vagy – ha ellene büntetőeljárás van folyamatban – a büntetőeljárás eredményességét veszélyeztesse. A tulajdonjog korlátozásának másik vetülete a szabadulást követő időszakra tekintettel történő kötelező tartalékolás, az elítélt keresményének és rendszeres pénzellátásának meghatározott részét a szabadulása idejére tartalékolni köteles. Azokat a tárgyakat, valamint azt a pénzösszeget, amelyet az elítélt nem tarthat magánál, tárgyi- és pénzügyi letétbe kell helyeznie.

[78] A *szabadidő eltöltéséhez, szabad felhasználásához való jog* a fogvatartási körülményekre tekintettel csak korlátozottan érvényesülhet, az elítélt elsődlegesen a kötelezettségei teljesítésére köteles, és kizárólag a fennmaradó időt jogosult szabadon – figyelemmel a bv. intézet rendjére és biztonságára – eltölteni. A bv. intézetek azonban a kirótt fenyítés alapján a szabadidő eltöltésének egyes módjait (például valamely rendezvényen, kulturális programon való részvételt) korlátozhatják.[81]

[79] A *magántitok védelme* elé korlátot a bv. intézet rendjének és biztonságának megőrzése állít. Ez az jelenti, hogy a bv. intézet a működésének biztonsága érdekében, az elítélt társadalmi kapcsolattartása keretében igénybe vett kapcsolattartási formákat ellenőrzés alá veheti. Nem ellenőrizhető azonban a kapcsolattartás az elítélt és a védővel, az alapjogi biztossal, a hazai és a nemzetközi jogvédő szervezetekkel, azok képviselőivel folytatott beszélgetés.

[80] Az *általános cselekvési szabadság* a személyiségi jog egyik lényeges eleme, az önrendelkezési joghoz hasonlóan az emberi méltósághoz való jog részjogosítványa.[82] Az általános cselekvési szabadság az akaratnak megfelelő döntési és cselekvési szabadságot jelenti, amely a fogvatartásból következően csak korlátozottan érvényesülhet.[83]

[81] Az elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy *lelkiismereti és vallási meggyőződését* szabadon megválaszthassa, azt szabadon gyakorolhassa. Ennek alapján minden elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy egyházi személy, vallási egyesület vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja, egyházi jogi személy vagy a vallási egyesület által megbízott más személy általi gondozásban részesülhessen. A vallásgyakorlás kiterjed a lelki gondozásra, a vallásos szertartások igénybevételére, az istentiszteleten való részvételre és a vallásgyakorláshoz szükséges könyvek, írásos anyagok, kegytárgyak birtoklására, de ide sorolható az egyházi házasságkötés lehetősége is. Fontos továbbá megjegyezni, hogy az elítélt el is tiltható az istentiszteleten való részvételtől, ha a bv. intézet rendjét vagy biztonságát veszélyezteti. Az egyházi személlyel, a vallási egyesület vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjával, az egyházi jogi személlyel vagy a vallási egyesület által megbízott más személlyel való ellenőrzés nélküli találkozás lehetősége azonban az istentisztelet látogatásától eltiltott elítélttől sem tagadható meg.

[82] A vallásszabadság biztosításának kötelezettségén túl, érdemes a vallás és reintegráció közötti kapcsolatot is megvizsgálni. Az állami jogalkotó és a bv. intézet mint jogalkalmazó arra törekszik, hogy a vallásgyakorlást és a lelkészi szolgálatot *expressis verbis* a reintegráció szolgálatába állítsa. A bv. intézetek tehát számíthatnak a vallásgyakorlást biztosító egyházi szervezetek együttműködésére. Ezért, ha a reintegrációban az állam partnerként számít az egyházak közreműködésére, akkor figyelemmel kell lennie az egyházi szolgálat sajátosságaira is. Egyik ilyen sajátosság a lelkészi szolgálat értelmezése. A lelkész ugyanis nem nevelő, nem pszichológus, hanem az emberi lelkek pásztora. Ez sajátos felhatalmazást és szolgálatot jelent. Ezért, ha az állam úgy gondolja, hogy a bv. intézetekben az egyház feladata nem csupán a vallásgyakorlás jellemző egyházi szolgálatának ellátása, hanem más társadalmi célokat is szolgálnia kell, akkor ennek feltételeit a jogalkotás szintjén kell megteremtenie.[84]

4. Záró gondolatok

[83] Az elítéltek jogi helyzetének szabályozása nem azonos a fogvatartás körülményeiben érvényesített jogalkotói engedékenységgel, hiszen a reintegrációs célok és a bv. intézet rendjének és biztonságának együttes érvényesítésével igyekszik a társadalmi visszailleszkedést elősegíteni, azaz a bv. intézetek hosszú távú eredményességi célt fűznek a végrehajtáshoz. Ez azonban kizárólag akkor megvalósítható, ha a kötelezettségekre és büntetésre építő rendszer helyett a jogok és kötelezettségek megfelelő egyensúlya valósul meg. Ennek alapján tehát kizárólag a jogok érvényesülésének és a kötelezettségek teljesítésének együttes megkövetelésével állhat fenn a megfelelő összhang az elítéltek jogi helyzetére vonatkozó rendelkezések és az elérni kívánt büntetés-végrehajtási célok között. A végrehajtás hatékonyságának további elemi feltétele a prizonizáció személyiségre gyakorolt hatásainak mérséklése· E célnak az elítéltek jogi helyzetének szabályozásában szintén érvényesülnie kell.

[84] Az elítéltek nemzetközi szerződésekben, egyezményekben rögzített jogai olyan kövek, amelyek a nemzeti joggyakorlat vizébe ejtve újra és újra hullámokat gerjesztenek, folyamatosan tágítva ezzel a fogvatartotti jogok katalógusát. Az elítéltek jogi helyzetét érintő jövőbeli változások vélhetően a nemzetközi jogvédelem további erősödését hozzák magukkal,[85] miközben a nemzetközi

követelmények a szabad társadalmi léthez közelítő börtönkörülmények kialakítására ösztönzik a nemzeti bv. intézeteket.

5. JEGYZETEK

[1] VÓKÓ György: „Fogvatartottak jogai” in LAMM Vanda (szerk): *Emberi jogi enciklopédia,* Budapest, HVG-ORAC, 2018, 298.

[2] VÓKÓ György: „Gondolatok a büntetés-végrehajtási jog szerepéről” *Magyar Tudomány* 2020/5, 645–655.

[3] VÓKÓ (2. j.) 646.

[4] KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara: „Az elítéltek jogi helyzete” in LŐRINCZ József – KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara – LUKÁCS Krisztina – PALLO József (szerk.): Büntetés-végrehajtási jog, Budapest, ELTE Eötvös, 2022, 87.

[5] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 88. A társadalomba való visszatérés alkotmányos követelményével kapcsolatban lásd AJB-7309/2020, Indokolás II.

[6] GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk): *Kriminológia-szakkriminológia,* Budapest, Wolters Kluwer, 2016.

[7] GÖNCZÖL Katalin: „A szolgáltatott igazság” *Élet és Irodalom* 2005/40.

[8] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 87–88. Vö. Alapjogi Charta 50. cikk.

[9] VÓKÓ (1. j.) 299–300.

[10] United Nations, Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners.

[11] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 87–88.

[12] VÓKÓ (1. j.) 293.

[13] Európa Bizottság, a kölcsönös bizalom megerősítése a jog érvényesülésén alapuló európai térségben – Zöld

könyv az őrizetre vonatkozó uniós büntető igazságszolgáltatási jogszabályok alkalmazásáról, COM(2011) 327, 14.

[14] Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02).

[15] VÓKÓ (1. j.) 299–300.

[16] VIG Dávid – FLIEGAUF Gergely: „A szabadságvesztés és az elkövetők reintegrációja” in BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós (szerk.) *Kriminológia, II.,* Budapest, Wolters Kluwer, 2019.

[17] VÓKÓ (1. j.) 289–292.

[18] LAJTÁR István: „Fogvatartotti jogok a jogállami elvek tükrében” in VÓKÓ György (szerk.): *Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára,* Budapest, P-T Műhely, 2015, 289–301.

[19] BELOVICS Ervin: „A büntetés-végrehajtás ügyészi törvényességi felügyeletének szerepéről” *Börtönügyi Szemle* 2008/1, 1–14.

[20] VÓKÓ (1. j.) 289–292.

[21] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 88.

[22] Az indítvány ügyszáma AJB-7309/2020, amit az Alkotmánybíróság 2023. január 24-én teljes ülésen tárgyalt. Jelen munka lezárásának napjáig az ügyben nem született döntés.

[23] AJB-7309/2020, Indokolás II. (5. j.).

[24] LÉVAY Miklós – KOVÁCS Krisztina – DOSZPOTH Anna: „Ha már a kiszabáskor életfogytig szól, akkor embertelen a büntetés” *Fundamentum* 2014/l, 74.

[25] A P7_TA-PROV(2014)0206. A kínzás felszámolása a világban, az Európai Parlament 2014. március 11-i állásfoglalása a kínzás felszámolásáról a világban (2013/2169 (INI)).

[26] VÓKÓ György: *Büntetés-végrehajtási jog és szabálysértési tételek, 7,* Budapest, Dialóg Campus, 2020, 156–173.

[27] A kategória a szabadságvesztés végrehajtásának új rendje, amelyet a jogalkotó 2024. január 1-jével rendelt bevezetni, felváltva a korábbi rezsimrendszert. Így a továbbiakban a kategória jogintézményének megnevezése szerepel a rezsim helyett. A besorolás alapvető célja olyan végrehajtási körülmények biztosítása, amelyek az egyéniesítés elvét szem előtt tartva segítik a reintegrációs célok megvalósítását. Az új besorolási rendszerben egy ötfokozatú kategóriarendszer működik, amelyekbe a bv. intézet munkatársai a szakmai szempontok hangsúlyosabb érvényre juttatása mellett végzik el az elítéltek besorolását. A kategóriarendszer reagál az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatára, magatartására, együttműködési készségére, amellyel mindinkább a bűnmegelőzés és a reintegráció céljai érvényesülnek.

[28] VÓKÓ (26. j.) 161.

[29] VÓKÓ (26. j.) 156.

[30] VÓKÓ (1. j.) 301–302.

[31] 13/2001. (V. 14.) AB határozat.

[32] Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdés.

[33] BELOVICS Ervin: „Az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos dilemmák” in KOLTAY András – DARÁK Péter (szerk.): *Ad Astra Per Aspera: Ünnepi kötet Solt Pál 80. születésnapja alkalmából,* Budapest, Pázmány Press, Kúria, 2017, 31–46.

[34] Btk. 43. § (1) bekezdés.

[35] BELOVICS (33. j.) 31–46.

[36] Vö. Btk. 44. §.

[37] Vö. Btk. 44. § (1) bekezdés.

[38] Btk. 43. § (2) bekezdés.

[39] BELOVICS (33. j.) 31–46; BH2015.145.

[40] BELOVICS (33. j.) 31-46.

[41] BELOVICS (33. j.) 31-46. Vö. *Kafkaris v. Cyprus,* no. 21906/04; *M. László v. Hungary,* no. 73593/10; *Vinter v. the United Kingdom,* no. 66069/09.

[42] LÉVAY Miklós: „Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről” *Jogesetek Magyarázata* 3/2012, 76; BELOVICS (33. j.) 31–46.

[43] BELOVICS (33. j.) 31–46.

[44] BELOVICS (33. j.) 31–46.

[45] *A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény* 46/B. §.

[46] POLGÁR András: *Ad dies vitae, Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, gyakorlata és végrehajtása, Doktori értekezés,* Pécs, 2017, 21–27.

[47] A kötelező felülvizsgálati időhöz kapcsolódóan gyakran megjelenő érv az, hogy a 40 éves várakozási idő túl hosszú és szükségtelenül késlelteti az elítélt személyiségében, magatartásában beálló, reintegrációt szolgáló változások megállapítását, megszüntetve ezzel a fogvatartás büntetéstani indokoltságát. Vö. BELOVICS (33. j.) 44; POLGÁR (45. j.) 51; Vö. *Case of T. P. and A. T. v Hungary,* no. 37871/14. Az itt hivatkozott ügy kapcsán jegyzi meg Belovics, hogy az EJEB által érvként hivatkozott „nemzetközi jogi konszenzust" éppen ő maga teremtette meg. Ezzel lényegében a tagállamok mégsem rendelkezhetnek szabadon a bűncselekmény tárgyi súlyával és a társadalomra veszélyességével arányban álló büntetésről. BELOVICS (33. j.).

[48] VÓKÓ (1. j.) 301–302.

[49] A legjelentősebb strasbourgi döntés a 2015. március 10-i Varga és mások kontra Magyarország ügyben hozott ítélet, amelyben Strasbourg felhívta Magyarországot a nemzetközi követelményeknek megfelelő elhelyezési körülmények kialakítására, valamint a hazai kártalanítási jogorvoslati rendszer kialakítására. Vö. *Case of Varga and others v. Hungary,* nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 and 64586/13.

[50] Az új, könnyűszerkezetes mintegy 2 500 normatív férőhelyet biztosító objektumok 97%-os feltöltöttségi szintre történő betelepítése 2020-ban megvalósult, több mint 900 fogvatartott bevonásával. A bv. intézetek belső átcsoportosítással továbbá több mint 1 200 fogvatartottat telepítettek át a bv. intézet területén lévő más objektumokból, 201 fő pedig célzott felhívással érkezett. Valamennyi hazai bv. intézet telítettségi mutatójának normalizálása és 100%, vagy az alá csökkentése ezzel egy időben részben megvalósult, 2020 augusztusára pedig teljes körűen végrehajtásra került. Az új férőhelyek előreláthatólag tartósan szavatolni tudják a telítettségi mutatók 100%-os szint alatt tartását minden bv. intézetben, megszüntetve a megfelelő élettér hiánya miatt indított kártalanítási eljárások létjogosultságát. Vö. CZENCZER Orsolya: Egy Janus-arcú jogintézmény a büntetés-végrehajtás árnyékában – avagy szemelvények a kártalanítás büntetés-végrehajtási bírói gyakorlatából, *Börtönügyi Szemle,* 2022/4. 66.

[51] Ugyanezen rendelkezés vonatkozik a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését töltő elítéltekre is, annak ellenére, hogy a szabadulás, így a pénzösszeg felhasználása „olyan csekély, hogy az egyébként tartalékolási céllal a letéti számlán elhelyezett pénzösszeg hozzáférésének korlátozása a gyakorlatban a pénzösszeg teljes elvonását jelentheti" {3511/2022. (XII. 20.) AB végzés, Indokolás [5]}. Ennek alapján a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést töltő elítéltek körében a letéti számlára utalt kártalanítás összegének szabadulás előtti felhasználásához szükséges méltányosság jogintézménye (diszkrecionális jogköre) felvetheti az Alaptörvény B) cikkének (1) bekezdése szerinti jogbiztonság, és ezzel összefüggésben a normavilágosság sérelmét, valamint a XIII. cikk (1) bekezdése szerinti tulajdonhoz való jog sérelmét, de érintheti a XV. cikk (2) bekezdésében foglalt hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó követelmények sérülését is, hiszen a különböző helyzetben lévő fogvatartottakat (szabadságvesztés ideje szerinti értelemben) azonos módon kezeli. AJB-7309/2020. sz. indítvány, Indokolás II. (5. j.). A hivatkozott ügyben 2023. január 31. napjáig nem született alkotmánybírósági döntés.

[52] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 95.

[53] LUKÁCS Krisztina: *A szabadságvesztés végrehajtásának független ellenőrzése, Doktori értékezés,* Miskolc, 2020, 46.

[54] LAJTÁR (18. j.) 296.

[55] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 100–102.

[56] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 100–102.

[57] Átmeneti részlegre az az elítélt helyezhető, aki büntetését fegyház- vagy börtönfokozatban tölti és a szabadságvesztésből legalább öt évet kitöltött. Az átmeneti részleg a társadalomba való beilleszkedés elősegítését szolgálja. Az elítéltet a várható szabadulása előtt legfeljebb két évvel átmeneti részlegre lehet helyezni. Az átmeneti részlegen az elítéltre irányadó végrehajtási szabályok enyhíthetők, így az elítélt kimaradása, jutalomként eltávozása, bv. intézeten kívüli munkáltatásban való részvétele engedélyezhető, életrendjének a meghatározottsága csökkenthető, a bv. intézet kijelölt területén szabadon mozoghat.

[58] FORGÁCS Judit: „Kapcsolattartás a járvány idején" *Börtönügyi Szemle* 2021/1, 51–68.

[59] VÓKÓ (26. j.) 164.

[60] A büntetés-végrehajtási értelemben vett fiatalkorúak és az anyagi jogi értelembe vett fiatalkorúak csoportja nem azonos. Amíg anyagi jogi értelemben az számít fiatalkorúnak, aki a bűncselekményt a 12. életévének betöltését követően, de 18. életévének betöltése előtt követte el, addig büntetés-végrehajtási értelemben fiatalkorúnak kell tekinteni a 18. életévét betöltött, de 21. életévét még be nem töltött fogvatartottat is.

[61] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 109.

[62] Bv. tv. 121. §.

[63] LAJTÁR (18. j.) 295.

[64] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 89–90.

[65] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 89–90.

[66] FORGÁCS Judit: „A fogvatartás és a reintegráció fogalmi megközelítése" in CZENCZER Orsolya – RUZSONYI Péter (szerk.): *Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek,* Budapest, Dialóg Campus, 2019, 49.

[67] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 89–90.

[68] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 89–90.

[69] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 90–94.

[70] LAJTÁR (18. j.) 289–301.

[71] VÓKÓ (1. j.) 301.

[72] Bv. tv. 119–120. §.

[73] Bv. tv. 119. §.

[74] 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

[75] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 92.

[76] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 91.

[77] LŐRINCZ József – NAGY Ferenc: *Börtönügy Magyarországon,* Budapest, BvOP, 1997, 93.

[78] Bv. tv. 251–252. §.

[79] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 93–94.

[80] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 101.

[81] FORGÁCS Judit: „A belső motiváció erősítése a fogvatartás során" in CZENCZER Orsolya –

RUZSONYI Péter (szerk.): *Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek,* Budapest, Dialóg Campus, 2019, 86.

[82] 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

[83] KOÓSNÉ MOHÁCSI (4. j.) 91.

[84] TIHANYI Miklós: „A Börtönlelkészi Szolgálat jellemzői és eredményei” *Börtönügyi Szemle* 2021/2, 42.

[85] VÓKÓ (1. j.) 303.